

Konsekwencje umowy społecznej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html>.
- Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 165.
- Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 252.
- Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 230–231.
- Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 254.

Konsekwencje umowy społecznej

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Mówiąc o koncepcji umowy społecznej, wchodzimy w wielowiekowy spór dotyczący tego, czy publiczna władza i prawo mają źródła w wewnętrznej naturze człowieka lub w prawie boskim czy też są konsekwencją umowy zawieranej przez ludzi z określonych, racjonalnych powodów. Koncepcje umowy w wersjach powstałych w czasach nowożytnych wiążą się z założeniem, że ludzie, którzy pierwotnie żyją w tzw. stanie natury, dobrowolnie porzucają ten stan i właśnie na drodze umowy przechodzą do życia w zorganizowanym społeczeństwie.

Różnorodność wersji koncepcji umowy społecznej powoduje, że trudno jest zamknąć ich konsekwencje w jednym, spójnym obrazie. Skoncentrujemy się zatem na jednej z nowożytnych koncepcji umowy oraz tych jej konsekwencjach, które wywarły wpływ na kształtowanie się współczesnego modelu życia zbiorowego oraz towarzyszących mu przekonań. Podążać będziemy głównie śladem najwybitniejszego z twórców koncepcji umowy, Johna Locke'a.

Twoje cele

- Zapoznasz się z założeniami i konsekwencjami nowożytnej koncepcji umowy społecznej.
- Dokonasz analizy wybranych wątków koncepcji umowy społecznej.

- Ocenisz wybrane konsekwencje idei umowy społecznej.

Przeczytaj

Jednym z celów powstania koncepcji umowy społecznej było wyjaśnienie genezy społeczeństwa i państwa. Dodatkowo miała ona uprawomocnić wizję, wedle której, niezależnie od różnic między poszczególnymi autorami, przyjmuje się, że:

- legalna władza pochodzi z wyrażonej w umowie woli zbiorowości;
- tylko legalna władza jest źródłem prawa stanowionego.

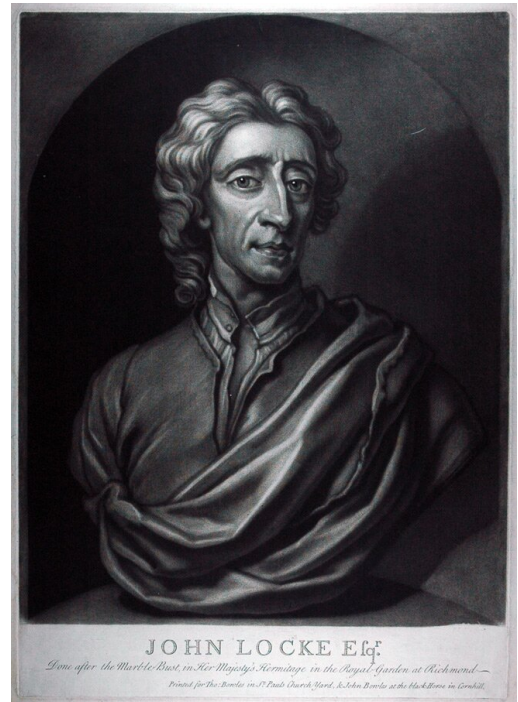
Punktem wyjścia dla koncepcji umowy był stan natury, który John Locke opisywał następująco:

((John Locke

Dwa traktaty o rządzie

By właściwie zrozumieć władzę polityczną i wyprowadzić ją z jej źródła, musimy rozważyć stan, w jakim wszyscy ludzie znajdują się naturalnie, a więc stan zupełnej wolności w działaniu oraz rozporządzaniu swymi majątkami i osobami, tak jak oni uznają za właściwe, w granicach prawa natury, nie pytając nikogo o pozwolenie, bez zależności od woli innego człowieka. Musimy też rozważyć stan równości, w którym cała władza i jurysdykcja jest wzajemna, nikt nie ma jej więcej od innych.

Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 165.

John Locke (1632–1704) brytyjski filozof, polityk i ekonomista, twórca nowożytnej postaci empiryzmu oraz twórca liberalizmu; jego główne dzieło z zakresu filozofii politycznej to *Dwa traktaty o rządzie*. Źródło: Skara kommun, dostępny w internecie: flickr.com, licencja: CC BY 2.0.

Dodać do tego należy, że w stanie natury każdy człowiek ma uprawnienie do ścigania, sądzenia i karania osób naruszających jego wolność. Powstaje pytanie o powody, dla których człowiek porzuca stan natury na rzecz życia w społeczności.

Źródło: domena publiczna.

Locke twierdzi, że w stanie natury:

((John Locke

Dwa traktaty o rządzie

Po pierwsze brakuje w nim ustanowionego, znormalizowanego, znanego prawa, powstałego i akceptowanego przez powszechną zgodę, takiego by było ono miernikiem dobra i zła, powszechną podstawą do orzekania we wszystkich sporach między nimi (...)

Po drugie, w stanie natury brakuje znanego i bezstronnego sędziego, którego autorytet rozstrzygałby wszelkie spory zgodnie z postanowieniami prawa. W stanie tym każdy jest sędzią i wykonawcą prawa natury, a ludzie w stosunku do siebie samych – stronniczy (...).

Po trzecie, w stanie natury często brakuje władzy, która wspierałaby i podtrzymywała słuszne wyroki, a także wykonywałaby je.

Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 252.

Powyższe okoliczności decydują o rozumnym, zdaniem Locke'a, akcie zawiązania umowy.

((John Locke

Dwa traktaty o rządzie

§ 95. Skoro wszyscy ludzie są, jak to już zostało powiedziane, wolni, równi i niezależni w stanie natury, nikt nie może bez własnej zgody zostać tego stanu pozbawiony i poddany władzy politycznej innego. Jedyne sposoby, w jaki można oddać swą naturalną wolność i nałożyć okowy społeczeństwa obywatelskiego, jest ugoda z nimi dotycząca połączenia i zjednoczenia się z nimi w społeczności, zawarta dla zapewnienia im wygody, bezpieczeństwa i pokojowego współżycia, a także dla zabezpieczenia prawa korzystania z ich własności oraz lepszej ochrony przed wszystkimi, którzy nie należą do wspólnoty.

Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 230–231.

Konsekwencją zawarcia umowy jest zorganizowanie się ludzi we wspólnotę polityczną, czyli społeczeństwo obywatelskie, w którym pojawia się władza publiczna, państwo oraz [prawo stanowione](#). Wola jednostek wyrażona w umowie staje się źródłem oraz [legitymizacją](#) władzy i stanowionego przez nią prawa, których celem jest zabezpieczanie naturalnej wolności jednostek. Tak umowa, jak i działanie prawotwórcze władzy mają zatem charakter moralny. Przyjmuje się przy tym, że mimo poddania jednostki ograniczeniom wynikającym z porządku prawnego realizacja jej wolności jest pełniejsza, ponieważ państwo bierze na siebie obowiązek skutecznego wprowadzania i egzekucji naturalnych praw jednostki.

((John Locke

Dwa traktaty o rządzie

Naturalna wolność człowieka sprowadza się do bycia wolnym od jakiegokolwiek nadrzędnej władzy na ziemi i niepodlegania w zasadach swego postępowania woli lub władzy ustawodawczej żadnego człowieka, a tylko prawa natury. Wolność człowieka w społeczeństwie sprowadza się do niepodlegania żadnej innej władzy ustawodawczej, a tylko tej powołanej na mocy zgody we wspólnocie, ani też panowania czyjejkolwiek woli, ani ograniczeniom jakiegokolwiek prawa, innego niż to, które uchwali [legislatywa](#) zgodnie z pokładanym w niej zaufaniem (...).

Ludzie wstępując do społeczeństwa przekazują w jego ręce równość, wolność i władzę wykonawczą, którą posiadali w stanie natury, by legislatura dysponowała nią tak dalece, jak tego będzie wymagać dobro społeczeństwa. Czynią tak w tym celu, by każdy mógł lepiej zachować samego, swoją wolność i własność (żadna bowiem myśląca istota nie mogłaby przypuszczać, że ktoś będzie zmieniał swe położenie z zamiarem pogorszenia go). Nie można więc sądzić, iż tak ukonstytuowana przez nich władza społeczeństwa bądź legislatury, mogłaby sięgać dalej, niż nakazuje wspólne dobro. Jest ona zobowiązana tylko do zabezpieczenia wolności każdego z nich przed tymi trzema wskazanymi wyżej niedogodnościami, które czynią stan natury tak niebezpiecznym i trudnym.

Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Z. Rau, Warszawa 1992, s. 254.

Konsekwencją rozumienia władzy i prawa jako legitymizowanych przez wolę i interesy obywateli jest powierniczy charakter władzy. Władza jest ona ograniczona i odwoływalna.

Jednostka podlega wyłącznie prawu ustanowionemu przez wł.
legitymizowaną przez siebie.

Wolność jednostki może być naruszona tylko w sytuacjach prz
prawem, a każde działanie, tak władzy, jak i obywateli, może b
względu na przyjęte w umowie cele i wartości.

J. Locke, przewidując istnienie w społeczeństwie różnic interesów: obowiązującymi decyzjami wspólnoty będą decyzje większości

Należy też wskazać na konsekwencje pośrednie wynikające z wpływów idei umowy społecznej w kulturze Europy zawarte np. w teoriach społecznych XX wieku.

Charakterystyczny dla koncepcji umowy społecznej motyw podmiotowości obywateli jest widoczny we współczesnym rozumieniu społeczeństwa obywatelskiego, nieposłuszeństwa obywatelskiego, demokracji, zrównoważonego podziału władz.

Wpływu koncepcji umowy możemy doszukać się także we współczesnym konstytucjonalizmie, gdzie rozumie się konstytucję jako swojego rodzaju umowy wiążące państwo i obywateli. Wpływu teorii praw naturalnych możemy natomiast doszukać się w teorii praw człowieka, traktowanych jako niezależne od władzy i niezbywalne.

Słownik

prawo stanowione

(prawo pozytywne) prawo tworzone przez człowieka, najczęściej przez odpowiednie władze państwowe

legitymizacja

(łac. *legitimus* – zgodny z prawem) upoważnienie oraz uprawnienie rządzących do podejmowania wiążących decyzji, przy jednoczesnej akceptacji rządzonych

legislatywa

(łac. *legis latio* – ustanowienie prawa) zgodnie z koncepcją podziału władz jest to jedna z trzech władz obok egzekutywy i władzy sądowniczej; także nazwa nadawana parlamentowi (np. we Francji) w przeciwieństwie do egzekutywy (władzy wykonawczej rządu)

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Sprawdź swoją wiedzę na temat konsekwencji umowy społecznej. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.

Test

**Sprawdź swoją
wiedzę na temat
konsekwencji
umowy społecznej,
biorąc udział
w grze.**

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

5 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Polecenie 2

Ułóż pytanie quizowe dotyczące konsekwencji umowy społecznej i daj je do rozwiązania innym uczniom.

Question: ...

a. ...

b. ...

c. ...

d. ...

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Rozwiąż krzyżówkę.

1.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
2.

--	--	--	--	--	--	--	--
3.

--	--	--	--	--	--
4.

--	--	--	--	--	--	--
5.

--	--	--	--

1. Powstaje w wyniku umowy społecznej.
2. Jedna z cech sytuacji jednostki w stanie natury.
3. Jeśli jest legalna, jest emanacją woli obywateli.
4. Inna z cech sytuacji jednostki w stanie natury.
5. Autor powszechnie znanej i wpływowej koncepcji umowy społecznej.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij tekst.

„Co do tej dziwnej doktryny, a mianowicie, że w każdy ma władzę wykonywania , nie wątpię, iż zostanie postawiony zarzut, że to niedorzeczne, by ludzie mieli być we własnych sprawach, ponieważ miłość własna będzie ich czynić stronnictwami wobec siebie samych i ich przyjaciół(...) Chętnie przyznam, iż rząd jest właściwym środkiem na niedogodności stanu natury”.

(John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, Warszawa 1992, tłum. Z. Rau, str. 171)

obywatelski

stanie natury

prawa natury

sędziami

Ćwiczenie 3

Uzupełnij zdania tak, by otrzymać sądy zgodne z koncepcją umowy społecznej.

Władza publiczna jest legitymizowana przez wolę i interesy .

W stanie społecznym obywatel składa swoje uprawnienie do karania przestępców na ręce władzy .

Konsekwencją umowy społecznej jest utworzenie politycznej.

W przeciwieństwie do stanu natury w społeczeństwie przepisy prawa stosuje bezstronny .

Ćwiczenie 4

Przypisz podane niżej sformułowania do stanu natury lub stanu społecznego.

Stan natury

Podleganie władzy przez siebie legitymizowanej.

Celem władzy jest zabezpieczanie wolności.

Stan społeczny

Ograniczenie wolności przez prawo.

Nikt nie ma więcej władzy od innych w zakresie jurysdykcji (prawa sądenia).

Wolność karania przestępców.

Niepodleganie żadnemu prawu stanowionemu.

Spór o źródła władzy politycznej znalazł echo nawet w *Panu Tadeuszu*. Przeczytaj poniższy fragment mowy pana Buchmana z VII księgi pt. *Rada* i zrekonstruuj przedstawiony w nim proces powstania władzy (rządu).

((Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz

Co do władzy więc — kiedy oczyma przebiegam
Dzieje całej ludzkości, i cóż w nich spostrzegam?
Oto, ród ludzki dziki, w lasach rozpierzchniony,
Skupia się, zbiera, łączy dla wspólnej obrony,
Obmyśla ją; i to jest najpierwsza obrada.
Potem każdy wolności własnej częśćkę składa
Dla dobra powszechnego: to pierwsza ustawa,
Z której jako ze źródła płyną wszystkie prawa.
Widzimy tedy, że rząd umową się tworzy,
Nie pochodząc, jak mylnie sędzę, z woli Bożej.
Owoż, rząd na kontrakcie oparty społeczny,
Podział władzy już tylko jest skutkiem koniecznym

Źródło: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pan-tadeusz.html>.

Ćwiczenie 6

Przeczytaj książkę VII *Pana Tadeusza* i opisz postawy pana Buchmana oraz Maćka Chrzyciciela manifestujące się w trakcie rady. Która z postaw weźmie górę? Przedstaw własną ocenę tych postaw.

Ćwiczenie 7

Znajdź w źródłach internetowych definicję pozytywizmu prawniczego oraz koncepcji opozycyjnej wobec pozytywizmu, czyli prawa naturalnego. Korzystając z tekstu podstawowego, odpowiedz na pytanie: Czy koncepcja J. Locke'a jest bliższa pozytywizmowi prawniczemu czy też koncepcji prawa naturalnego? Odpowiedź uzasadnij.

Czy istnieją, twoim zdaniem, sytuacje, w których obywatel ma prawo do tzw. obywatelskiego nieposłuszeństwa, czyli świadomego złamania prawa w imię reguł i wartości uznanych przez niego za fundamentalne? Odpowiedz na to pytanie, lecz najpierw zapoznaj się ze stanowiskami i argumentacją dotyczącą problemu obywatelskiego nieposłuszeństwa zawartą w poniższych tekstach. Weź też pod uwagę koncepcje prawa z poprzedniego ćwiczenia.

“(Nieposłuszeństwo obywatelskie to celowe złamanie obowiązującego prawa, a przynajmniej normy powszechnie uznanej za wiążącą, dokonane w formie protestu, który nie będąc czynem rewolucyjnym, ma charakter publiczny, stroni od użycia przemocy – zakłada brak oporu w przypadku aresztowania i rezygnację z przemocy wobec wszelkich aktów prowokacji – i zostaje podjęte przede wszystkim w celu oświecenia lub przekonania większości.

(Hugo Adam Bedau, *On Civil Disobedience*, *Journal of philosophy*, 58; cyt za: Jacek Hołówka, *Etyka w działaniu*, Warszawa 2001, str. 393)

“(Otwarte łamanie prawa wprost zachęca, by inni postąpili podobnie. Nieposłuszeństwo wobec prawa jest już dostatecznie złe, gdy dokonane zostaje ukradkiem. Jest znacznie gorsze, gdy ktoś się z nim manifestuje, a najgorsze, gdy przebiera się w szatę cnotliwości (...) Kto łamie prawo otwarcie, kto agituje za łamaniem prawa, ten okazuje pogardę dla sądu swych bliźnich i lekceważy ich dezaprobatę.

(Louis Waldman, *Civil rights -Yes; Civil Disobedience – No; A reply to Dr Martin L. King*; cyt za: Jacek Hołówka, *Etyka w działaniu*, Warszawa 2001, str. 399)

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Konsekwencje umowy społecznej

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);
- 2) o genezę państwa (koncepcja umowy społecznej – koncepcja samorzutnej ewolucji);
- 4) o podstawy prawa stanowionego (pozytywizm prawniczy – teoria prawa naturalnego).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Zapoznasz się z założeniami i konsekwencjami nowożytnej koncepcji umowy społecznej.
- Dokonasz analizy wybranych wątków koncepcji umowy społecznej.
- Ocenisz wybrane konsekwencje idei umowy społecznej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje koncepcję umowy społecznej autorstwa Johna Locke'a,
- wskazuje konsekwencje koncepcji umowy społecznej;
- charakteryzuje stan natury i przeciwstawia mu stan umowy społecznej;
- wyjaśnia pojęcia *legislacji*, *legitymizacji* i *prawa stanowionego* w kontekście koncepcji umowy społecznej;

- odnosi koncepcję Locke'a do pozytywizmu prawniczego oraz koncepcji prawa naturalnego;
- samodzielnie formułuje argumenty w dyskusji nad prawem do obywatelskiego nieposłuszeństwa.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Konsekwencje umowy społecznej”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się przed zajęciami z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Sprawdź się”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji. Następnie rozpoczyna

wstępną dyskusję na temat: *czy zawarcie umowy społecznej jest konieczne?*. Po zakończeniu dyskusji wybrana lub chętna osoba przedstawia swoje wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”, jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.
2. **Praca z multimedium.** Uczniowie dzielą się na drużyny, w których będą odpowiadać na pytania z gry edukacyjnej. Drużyna, która uzyska najlepszy wynik wygrywa. Nauczyciel może nagrodzić uczniów ocenami za aktywność.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel, korzystając z tablicy interaktywnej lub rzutnika, wyświetla treść ćwiczenia nr 2. Uczniowie pracują nad odpowiedziami indywidualnie. Następnie nauczyciel sprawdza w panelu użytkownika udzielone odpowiedzi i omawia je z uczniami.
4. **Praca z ćwiczeniami.** Uczniowie w parach wykonują ćwiczenia 3 i 4.
5. Ostatnie ćwiczenie nr 5 nauczyciel wyświetla uczniom za pomocą tablicy lub rzutnika. Uczniowie pracują w grupach lub całym zespołem klasowym, ustalając prawidłową odpowiedź. Nauczyciel prosi wybranego ucznia o uzasadnienie odpowiedzi. W razie potrzeby zaprasza pozostałych uczniów do dyskusji.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?
2. Nauczyciel zadaje uczniom pytania: Jaki jest wpływ koncepcji umowy społecznej wóółcześnie? Podaj przykłady.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia 6-8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują się do prezentacji swoich odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Janusz Justyński, *Historia doktryn politycznych czasów nowożytnych*, Toruń 1991.
- *Dlaczego filozofia? Filozofia a świat współczesny, doświadczenia źródłowe, drogi do filozofii*, „Filo-Sofija” 26(2014/3), s. 237–256.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Gra edukacyjna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.